

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การคุกคามทางเพศ (Sexual Harassment) เป็นปัญหาความรุนแรงประเภทหนึ่งที่สามารถเกิดขึ้นได้ทุกหนทุกแห่งในสังคมไทย ซึ่งนับวันได้ทวีจำนวนและความรุนแรงมากขึ้น แต่สาธารณชนบางส่วนยังไม่เข้าใจในปัญหาการคุกคามทางเพศ และยังคงมองเป็นปัญหาส่วนตัวไม่ใช่ปัญหาสังคม โดยผลกระทบของความรุนแรงนั้น ในรายงานการวิจัยขององค์การแรงงานระหว่างประเทศขององค์การสหประชาชาติ ระบุว่า มีผลต่อสุขภาพและอารมณ์ ทำให้เกิดความเครียด วิตกกังวล คลื่นไส้ อาเจียน รู้สึกว่าถูกเหยียดหยาม อีกทั้งยังทำให้เกิดความรู้สึกที่สูญเสียความภาคภูมิใจในตนเอง โดยผลกระทบของการถูกคุกคามทางเพศไม่เพียงแต่ส่งผลกระทบต่อตนเองของผู้ถูกรังแก แต่ยังมีผลกระทบต่อการทำงานคือ เกิดความตึงเครียดในที่ทำงาน ผลผลิตตกต่ำเนื่องจากต้องขาดงานบ่อย ภาพพจน์องค์กรตกต่ำหากมีการคุกคามทางเพศเกิดขึ้นบ่อย ก็จะเป็นอุปสรรคต่อสังคมในการที่จะบรรลุความเสมอภาคระหว่างชายหญิง¹ เนื่องจากการคุกคามทางเพศเป็นปัจจัยหนึ่งของการสร้างความรุนแรงทางเพศ อีกทั้งยังก่อให้เกิดผลเสียทางเศรษฐกิจที่หลายคนนึกไม่ถึง ความสูญเสียที่เกิดขึ้นหากคิดออกมาเป็นรูปตัวเงินจะพบว่ามีค่ามหาศาล รวมไปถึงค่าใช้จ่ายที่เป็นค่าเวลาของอัยการ ผู้พิพากษา ทนาย ตำรวจ หมอ นักสังคมสงเคราะห์ที่เข้ามาเกี่ยวข้อง ยังไม่นับรวมถึงการเยียวยาสภาพจิตใจของผู้หญิงที่หวาดกลัวการถูกคุกคามทางเพศ และการที่ไม่สามารถไปทำงานตามปกติได้

การคุกคามทางเพศนั้นมีรูปแบบที่หลากหลายไม่ว่าจะเป็นการแตะโดนด้วยวาจา และสายตา การสัมผัสผสมไปถึงพฤติกรรมที่ไม่พึงปรารถนา แต่ในประมวลกฎหมายอาญาของประเทศไทยในปัจจุบันยังไม่มีบทบัญญัติเกี่ยวกับการคุกคามทางเพศโดยเฉพาะ จะมีอยู่แต่ความผิดฐาน

---

¹Nelien Haspels, Action against Sexual Harassment at work in Asia and the Pacific, (Bangkok: ILO Bangkok Area Office and East Asia Multidisciplinary Advisory Team, December 2001), pp. 28-32.

ข้ามขึ้นกระทำซ้ำเรา และความผิดฐานอนาจาร ซึ่งอาจยังไม่ครอบคลุมถึง “การคุกคามทางเพศ” ในรูปแบบอื่น ๆ หากหญิงใดถูกคุกคามทางเพศ อาจต้องอดทนต่อปัญหาและยอมให้เหตุการณ์นั้นเกิดขึ้นต่อไป หรืออาจต้องเปลี่ยนที่ทำงานใหม่² สำหรับผู้หญิงที่กล้าลุกขึ้นมาตอบโต้กับปัญหาส่วนมากมักได้รับแรงสนับสนุนจากสังคมที่เข้ามาช่วยเหลือและเรียกร้องศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของผู้หญิงให้กลับคืนมา³ ซึ่งในปัจจุบันเริ่มมีผู้หญิงจำนวนมากที่ลุกขึ้นมาตอบโต้กับผู้ที่กระทำการคุกคามทางเพศ โดยเข้าแจ้งความต่อเจ้าหน้าที่ตำรวจ รวมไปถึงได้มีนักวิจัยและองค์กรที่เกี่ยวข้องกับผู้หญิงได้ทำการศึกษาปรากฏการณ์ของการคุกคามทางเพศ และมีการศึกษาเปรียบเทียบกฎหมายการคุกคามทางเพศของประเทศต่าง ๆ ทำให้ความเข้าใจเกี่ยวกับพฤติกรรมการคุกคามทางเพศตลอดจนแนวทางในการป้องกันและแก้ไขปัญหาที่มีมากขึ้นในสังคม

ประเทศไทย เป็นประเทศหนึ่งที่เข้าร่วมเป็นภาคีอนุสัญญาว่าด้วย การขจัดการเลือกปฏิบัติต่อสตรีในทุกรูปแบบขององค์การสหประชาชาติ (Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women – CEDAW/UN 1979) โดยประเทศไทยได้ลงนามเป็นภาคีอนุสัญญาโดยการภาคยานุวัติ อนุสัญญานี้มีผลใช้บังคับต่อประเทศไทยตั้งแต่วันที่ 8 กันยายน พ.ศ. 2528 อนุสัญญาว่าด้วยการขจัดการเลือกปฏิบัติต่อสตรีในทุกรูปแบบ จัดทำขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อขจัดการเลือกปฏิบัติทั้งมวลต่อสตรี และเพื่อที่จะขยายความเข้าใจเกี่ยวกับความหมายของสิทธิมนุษยชน ซึ่งตระหนักถึงอิทธิพลของวัฒนธรรมและประเพณีในแต่ละประเทศที่มีผลต่อการจำกัดสิทธิสตรีในขั้นพื้นฐาน อิทธิพลเหล่านี้ได้แก่ความคิดดั้งเดิม ขนบธรรมเนียม และกฎเกณฑ์สังคมที่ส่งผลทำให้เกิดข้อจำกัดในรูปแบบหลากหลายทางด้านกฎหมาย การเมือง และเศรษฐกิจที่มีต่อความก้าวหน้าของสตรี แต่เดิมอนุสัญญาฯ มิได้มีบทบัญญัติที่เกี่ยวกับความรุนแรงหรือการคุกคามทางเพศต่อสตรี โดยเฉพาะเป็นเหตุให้อนุสัญญาฯ ถูกวิพากษ์วิจารณ์ว่าได้ละเลยประเด็นสำคัญที่สตรีเผชิญอยู่ ดังนั้นต่อมาคณะอนุกรรมการประจำอนุสัญญาจึงได้มีการบัญญัติเพิ่มเติมในข้อเสนอนะที่ 19 กำหนดให้ความรุนแรงต่อสตรีซึ่งรวมถึงการคุกคามทางเพศ

²เมทินี พงษ์เวช, ผู้หญิงและผู้ชาย: หน้าที่เท่าเทียมกันในกระบวนการพัฒนาประเทศ, (กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัยบทบาทหญิงชายและการพัฒนา สมาคมส่งเสริมสถานภาพสตรีฯ, 2547), น. 17.

³วณีย์ บางประภา อิติประเสริฐ, การคุกคามทางเพศในที่ทำงาน, (กรุงเทพฯ : เอดิชั่นเพรสไพเรติกส์, 2547), น. 9-10.

เป็นรูปแบบหนึ่งของการเลือกปฏิบัติต่อสตรี ที่เป็นส่วนหนึ่งของความรุนแรงต่อสตรี ซึ่งเป็นการทำลายสิทธิมนุษยชนขั้นพื้นฐาน⁴

ในปี พ.ศ. 2536 ประเทศไทยได้เข้าร่วมเป็นภาคีในปฏิญญาขององค์การสหประชาชาติ ว่าด้วยการขจัดความรุนแรงต่อสตรี (Declaration on the Elimination of Violence Against Women, 1993 UN Resolution) ปฏิญญาดังกล่าวได้ให้คำจำกัดความของคำว่า “ความรุนแรงต่อสตรี” ว่าหมายถึง “การกระทำใด ๆ อันเนื่องมาจากความแตกต่างในสถานภาพทางสังคมระหว่างหญิงและชาย ซึ่งมีผลให้เกิดความทุกข์ทรมานแก่สตรี รวมทั้งการขู่เข็ญ คุกคาม การกีดกัน เสรีภาพทั้งในที่สาธารณะและในชีวิตส่วนตัว” นอกจากนี้ยังรวมถึงความรุนแรงต่อไปนี้

1. ความรุนแรงต่อร่างกาย เพศ และจิตใจ มีทั้งการทุบตี การทารุณกรรมทางเพศต่อสตรีและเด็กในบ้าน การข่มขืนคู่สมรส การขลิบอวัยวะเพศสตรี และข้อปฏิบัติตามประเพณีต่าง ๆ
2. ความรุนแรงที่มีได้เกิดจากคู่สมรสและความรุนแรงที่เกิดจากการหาประโยชน์จากสตรี ความรุนแรงต่อร่างกาย เพศ และจิตใจที่เกิดขึ้นภายในชุมชนทั่วไป รวมถึงการข่มขืน การทารุณกรรมทางเพศ การลวนลามทางเพศ
3. การคุกคามในสถานที่ทำงาน ในสถาบันการศึกษาและสถานที่ต่าง ๆ การค้าหญิง และการบังคับค้าประเวณี
4. ความรุนแรงต่อสตรีที่รัฐเป็นผู้กระทำ เช่นการเพิกเฉยต่อการเอาผิดต่อผู้กระทำ ความผิด การไม่มีนโยบายปกป้องคุ้มครองและแก้ไขการใช้ความรุนแรงต่อสตรี⁵

อย่างไรก็ตาม ได้มีหลายองค์กรที่แบ่งประเภทของความรุนแรงต่อสตรีเช่น กองทุนเพื่อการพัฒนาสตรีแห่งสหประชาชาติ(United Nations Development Fund for Women - UNIFEM) ได้แบ่งความรุนแรงต่อสตรีเป็น 4 ประเภทคือ การค้าและแสวงหากำไรจากผู้หญิง (Trafficking) การกระทำความรุนแรงภายในครอบครัว (Domestic Violence) การข่มขืน (Rape) และการ

---

⁴ ต่อด้วยการลงนามในพิธีสารเลือกรับเมื่อวันที่ 14 มิถุนายน พ.ศ. 2543 ซึ่งพิธีสารเลือกรับคือสาระสำคัญของการเพิ่มอำนาจให้ปัจเจกบุคคลหรือกลุ่มบุคคล ถ้าดำเนินทุกขั้นตอนแล้ว ก็ร้องเรียนต่อ CEDAW และ CEDAW จะส่งตัวแทนมาศึกษาเรื่องร้องเรียน

⁵ กทม. ศูนย์อำนาจการเด็ก สตรี ผู้สูงอายุ ผู้ด้อยโอกาส, ความรุนแรงและการยุติความรุนแรง, (<http://203.155.220.217/office/ccwed/index.html>), รับข้อมูล 25/10/47.

คุกคามทางเพศ (Sexual Harassment)⁶ ต่อมาประเทศไทยได้ร่วมรับรองปฏิญญาปักกิ่งและแผนปฏิบัติการเพื่อความก้าวหน้าของสตรี ครั้งที่ 4 ณ กรุงปักกิ่ง ประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีน (Beijing Declaration and Platform for Action for Women, 1995 UN Resolution)

การคุกคามทางเพศจึงเป็นความรุนแรงต่อสตรีประเภทหนึ่ง ที่จัดว่าเป็นอุปสรรคสำคัญต่อความเสมอภาค ความมั่นคง และเสรีภาพของมวลมนุษยชาติ เป็นปัญหาที่ลิดรอนสิทธิมนุษยชนของสตรี ลดคุณค่าและศักดิ์ศรีในความเป็นมนุษย์ นอกจากนี้ยังทำให้เกิดความรู้สึกที่ไม่มั่นคงต่อร่างกาย จิตใจ รวมไปถึงความมั่นคงในอาชีพการงาน โดยผู้หญิงที่ประสบปัญหาจำนวนมากยังไม่ทราบว่าจะดำเนินการอย่างไรกับปัญหาที่เกิดขึ้น จึงทำให้ปัญหาความไม่เท่าเทียมกันระหว่างหญิงและชายยังคงเกิดขึ้นอยู่ แม้ว่าจะมีปฏิญญาปักกิ่งและแผนปฏิบัติการเพื่อความก้าวหน้าของสตรี (Beijing Declaration and Platform for Action) และรัฐธรรมนูญไทย พ.ศ. 2540 มาตรา 30 วรรค 2 ที่ได้ยืนยันในสิทธิอันเสมอภาคตามกฎหมายของหญิงและชาย รวมทั้งมาตรา 86 ที่รัฐต้องส่งเสริมการมีงานทำ คุ้มครองแรงงานหญิงและเด็ก อีกทั้งได้ระบุเรื่องการคุกคามทางเพศในสถานประกอบการตามพระราชบัญญัติคุ้มครองแรงงาน พ.ศ. 2541 มาตรา 16 บัญญัติว่า “ห้ามมิให้นายจ้างหรือผู้ซึ่งเป็นหัวหน้างาน ผู้ควบคุมงาน หรือผู้ตรวจงาน กระทำการล่วงเกินทางเพศต่อลูกจ้างซึ่งเป็นหญิงหรือเด็ก” ซึ่งกฎหมายดังกล่าวได้ถูกวิจารณ์ในงานวิจัยเรื่องการคุกคามทางเพศในที่ทำงานว่ามีข้อจำกัดในการขาดนิยามความหมาย และในประมวลกฎหมายอาญาไม่มีฐานความผิดในเรื่องการคุกคามทางเพศที่จะใช้อ้างอิงได้ ซึ่งในกรณีความผิดตามกฎหมายจะอ้างได้เฉพาะความผิดทางเพศเช่น การอนาจาร การข่มขืน เป็นต้น ซึ่งไม่ครอบคลุมการคุกคามทางเพศในรูปแบบอื่น ๆ อีกทั้งเป็นการคุ้มครองเฉพาะลูกจ้างในภาคเอกชนและการกระทำจากเพศตรงข้าม จากผู้ที่ตำแหน่งเหนือกว่าต่อผู้มีตำแหน่งต่ำกว่า และในทางปฏิบัติเจ้าหน้าที่ในองค์กรคุ้มครองแรงงานหญิงและเด็กกระทรวงแรงงานและสวัสดิการสังคมยังคงเผชิญกับแนวทางในการจัดการกับปัญหาการล่วงเกินที่เกิดขึ้นโดยเพศเดียวกัน อย่างเช่น ผู้บังคับบัญชาผู้ชายต่อลูกน้องที่เป็นผู้ชาย และผู้บังคับบัญชาผู้หญิงต่อลูกน้องที่เป็นผู้หญิง เป็นเหตุให้พวกเขาไม่ถือว่าการนี้เหล่านี้จะได้รับการคุ้มครองตามกฎหมายมาตรา 16⁷

⁶ELIMINATION OF VIOLENCE AGAINST WOMAN EVAW, (<http://unifem-eseasia.org/projects/evaw/evawindex.htm>), รับข้อมูล 4/11/47.

⁷วณีย์ บางประภา อิติประเสริฐ, การคุกคามทางเพศในที่ทำงาน, น. 55-56.

ดังนั้นมาตราที่ 16 ของพระราชบัญญัติดังกล่าว จึงคุ้มครองเฉพาะในกรณีที่เป็น การกระทำของนายจ้าง หัวหน้างาน และผู้ตรวจงานต่อลูกจ้างซึ่งเป็นหญิงและเด็ก หรือซึ่งเป็นฐาน ความผิดพิเศษที่นอกเหนือจากการคุ้มครองทั่วไปตามประมวลกฎหมายอาญา อย่างไรก็ตามใน บทบัญญัติตามมาตรา 16 แห่งพระราชบัญญัติคุ้มครองแรงงาน พ.ศ. 2541 นี้ ไม่ครอบคลุมถึงการ คุกคามโดยเพื่อนร่วมงานและลูกค้าผู้ใช้บริการ ในกรณีดังกล่าวพนักงานลูกจ้างที่ถูกคุกคามต้อง นำเรื่องนี้อย่างเร่งด่วนโดยตรงต่อเจ้าหน้าที่ตำรวจ เพื่อดำเนินการในข้อหาความผิดทางเพศ ตาม ประมวลกฎหมายอาญา นอกจากนี้พระราชบัญญัติคุ้มครองแรงงาน พ.ศ. 2541 มาตรา 4 ก็จำกัด มิให้ใช้บังคับกับราชการและรัฐวิสาหกิจอีกด้วย ดังนั้นส่วนราชการและรัฐวิสาหกิจในประเทศไทย จึงมีปัญหาว່างจะให้มาตรการใดในการคุ้มครองหากพนักงานลูกจ้างในสังกัดถูกกระทำการคุกคาม ทางเพศ⁸

งานวิจัยครั้งนี้ต้องการศึกษา ประสบการณ์จากลูกเรือหญิงของบริษัท การบินไทย จำกัด (มหาชน) ในเรื่องเกี่ยวกับการถูกคุกคามทางเพศ ซึ่งการทำงานที่ให้บริการโดยตรงแก่ลูกค้า และสถานที่ทำงานคือเครื่องบินโดยสารของบริษัทที่มีพื้นที่จำกัดในการให้บริการ การเกิดปัญหาที่ ลูกเรือเหล่านี้ต้องทำงานให้บริการโดยตรงต่อลูกค้าภายในเครื่องบินโดยสาร ซึ่งเป็นสถานที่ทำงาน ที่มีพื้นที่การทำงานที่จำกัด อีกทั้งต้องเผชิญกับพฤติกรรม และความประพฤติที่ไม่เหมาะสม เช่น ตีมสุรามากจนเมาและพูดคุยส่งเสียงดังรบกวนผู้อื่น บันดาลโทษใส่พนักงาน ทำร้ายร่างกาย ลวนลามหรือคุกคามทางเพศพนักงานหญิง ซึ่งเป็นปัญหาใหญ่ที่ประเทศต่าง ๆ ทั่วโลกไม่ว่าจะ เป็นประเทศอังกฤษ สหรัฐอเมริกา หรือแคนาดา เป็นต้นที่กำลังให้ความสนใจอย่างมาก เพราะ ปัญหาที่มีการขยายตัวอย่างรวดเร็วและมีความรุนแรงสูงขึ้น จนบางกรณีก็เป็นข่าวให้เห็นอย่างเช่น กรณีเที่ยวบินที่จี (TG) 920 จากกรุงเทพฯ สู่นครแฟรงค์เฟิร์ตประเทศเยอรมัน มีผู้โดยสารสัญชาติ เยอรมันตีมสุราเมาจนคุมสติไม่อยู่ ก่อเหตุวุ่นวาย ทะเลาะวิวาทและคุกคามทางเพศต่อผู้โดยสาร หญิงชาวไทย เปลื้องผ้าท่อนล่างและถ่ายอุจจาระบนทางเดินในเครื่องบิน ลูกเรือได้รายงานต่อ เจ้าหน้าที่ตำรวจชั้นสัญญาบัตรสองนายที่สนามบินแฟรงเฟิร์ต ทั้งทางวาจาและลายลักษณ์อักษร พร้อมทั้งพยานจากผู้โดยสารสัญชาติเยอรมันกลุ่มหนึ่ง แต่ผู้โดยสารที่สร้างปัญหาคนดังกล่าวกลับ ถูกปล่อยตัวทันที และได้มายืนรอเข้าแถวเพื่อตรวจลงตราการเข้าประเทศต่าง ๆ แถวของลูกเรือใน เที่ยวบินนั้นทั้ง ๆ ที่ผู้โดยสารที่สร้างปัญหาคนนั้นยังสวมกางเกงสำหรับใส่บนเครื่องบินที่

⁸ เรื่องเดียวกัน, น. 56.

ลูกเรือพยายามสวมใส่ให้หลังจากที่เขาได้เปลี่ยนผ้าและถ่ายอุจจาระในห้องโดยสาร⁹ หรือกรณีของ Brandi Wallace (Brandi Wallace) ที่ฟ้องเรียกค่าเสียหายจากสายการบินเกาหลี (Korean Air Lines) เพราะถูกฉวยลมบนเครื่องบินของสายการบินนี้ แต่ปัญหาผู้โดยสารที่ประพฤติตนไม่เหมาะสมกลับเป็นปัญหาใหญ่ที่สายการบินต่าง ๆ ลังเลที่จะประกาศจุดยืนที่เด่นชัด เพราะเกรงว่าจะมีผลกระทบต่อภาพพจน์ของสายการบินและจำนวนผู้โดยสาร¹⁰

บริษัทการบินไทย จำกัด (มหาชน) เป็นรัฐวิสาหกิจสังกัดกระทรวงคมนาคมที่ดำเนินกิจการในรูปบริษัทมหาชน¹¹ โดยบริษัทการบินไทยเองเคยจัดทำรายงานผลกระทบผู้โดยสารประพฤติตัวไม่เหมาะสมของปี พ.ศ. 2544 โดยรายงานกล่าวว่าผู้โดยสารก่อความไม่สงบบนเครื่องบินกว่า 200 ราย ในช่วง 3 เดือนแรกของปี พ.ศ. 2544 มีจำนวน 81 ราย อย่างไรก็ตามเรื่องผู้โดยสารที่ประพฤติตัวไม่เหมาะสมนั้น ไม่ใช่เรื่องใหม่ แต่เป็นเรื่องที่เกิดขึ้นมานานแล้ว เนื่องจากอุตสาหกรรมการบินได้พัฒนาขึ้นมามาก ทำให้ผู้โดยสารที่เดินทางโดยทางอากาศมีจำนวนมากขึ้น อีกทั้งผลจากสภาพการแข่งขันทางเศรษฐกิจในปัจจุบัน ซึ่งก็ทำให้จำนวนผู้โดยสารที่ประพฤติตัวไม่เหมาะสมเพิ่มขึ้นเป็นเงาตามตัวด้วยเช่นกัน¹²

สำหรับบทบาทพนักงานลูกเรือที่เป็นผู้ปฏิบัติหน้าที่อยู่บนเครื่องบิน มิได้มีเพียงหน้าที่ต้อนรับลูกค้า บริการอาหาร แต่ก็ยังมีหน้าที่สำคัญคือ การรักษาและอำนวยความสะดวกเกี่ยวกับความปลอดภัยในเครื่องบิน ต้องตรวจความเรียบร้อยของอุปกรณ์ฉุกเฉิน ซักัดปัญหาข้อขัดแย้งซึ่งอาจเกิดจากความไม่พอใจของผู้โดยสาร จึงต้องให้ความใกล้ชิดกับผู้โดยสารมากที่สุด¹³ อีกทั้งภายในห้องโดยสารบนเครื่องบินซึ่งเป็นสถานที่ทำงานก็มีพื้นที่ที่จำกัด อาจเป็นเหตุให้มีความเสี่ยงต่อการถูกเนื้อต้องตัวได้ง่าย แม้จะเกิดเหตุการณ์การคุกคามทางเพศต่อลูกเรือบ่อยครั้งแต่ผู้กระทำ

⁹แพนเซอร์, "ALL AROUND US," FLY HIGH ฉ. 20 (มีนาคม-เมษายน 2545): 2-7.

¹⁰สหภาพแรงงานรัฐวิสาหกิจการบินไทย และสมาคมพนักงานต้อนรับบนเครื่องบิน, เอกสารการรณรงค์ ZERO AIR RAGE CAMPAIGN ในประเทศไทย 3-7 กรกฎาคม 2543.

¹¹กิจการของบริษัทการบินไทยฯ ได้แก่ จัดทำธุรกิจด้านการขนส่งผู้โดยสาร พัสดุและไปรษณีย์ภัณฑ์ ครัวการบินไทย ภัตตาคารการบินไทย กิจการเดินรถรับส่งผู้โดยสาร การจัดการและบริการภาคพื้นดิน การจำหน่ายสินค้าบนเครื่องบิน ตัวแทนจำหน่ายตั๋วแบบเบ็ดเสร็จ ฯลฯ

¹²Public Information Centre (ศูนย์ข้อมูลข่าวสารการบินไทย), "การบินไทยกับมาตรการใหม่รับมือ Unruly Passenger," PI@Thai ปีที่ 2 ฉบับที่ 12 (สิงหาคม 2545): 2.

¹³ข้อมูลใน "The Role of Cabin Crew," <http://www.aircabincrew.com> 27/10/47.

ความผิดมักจะถูกปล่อยตัวลงจากเครื่องบินโดยไม่ถูกลงโทษใด ๆ เว้นเสียแต่จะเกิดเหตุการณ์ร้ายแรงขึ้น ซึ่งสวนทางกับหลักการที่มีอยู่ในอนุสัญญากรุงโตเกียว (Tokyo Convention) ซึ่งรายละเอียดของอนุสัญญานี้ ได้กล่าวเป็นภาพระดับกว้างในเรื่องการกระทำอันเป็นอันตราย หรือน่าจะเป็นอันตรายต่อความปลอดภัยของอากาศยาน บุคคลและทรัพย์สิน ตลอดจนถึงทำอากาศยาน ซึ่งให้บริการการบินพลเรือนระหว่างประเทศ ซึ่งประเทศไทยเป็นภาคีอนุสัญญากรุงโตเกียวด้วย ต่อมาประเทศไทยได้ออกพระราชบัญญัติว่าด้วยความผิดบางประการต่อการเดินอากาศ พ.ศ. 2521 แต่พระราชบัญญัตินี้ได้ให้ความสำคัญคุ้มครองต่อความปลอดภัยของอากาศยาน บุคคล และทรัพย์สินอย่างกว้าง ๆ โดยมีได้ระบุนถึงความผิดฐานการคุกคามทางเพศอย่างเฉพาะเจาะจง ซึ่งการคุกคามทางเพศก็เป็นการกระทำที่เป็นอันตรายต่อความปลอดภัยของบุคคลเช่นกัน

ในช่วงท้ายของทศวรรษ 1990 (พ.ศ. 2533) สายการบินขนาดใหญ่หลายแห่งได้เริ่มมองเห็นความสำคัญของการแก้ไขปัญหาการคุกคามทางเพศ โดยได้ดำเนินการเรียกร้องให้มีการลงโทษผู้กระทำความผิดอย่างจริงจัง ตลอดจนประกาศต่อสาธารณชนว่าจะทำการปรับปรุงในกฎระเบียบต่าง ๆ ของบริษัทฯ และฝึกฝนพนักงานลูกเรือในการรับมือกับปัญหาดังกล่าว ต่อมาไม่นานสมาคมของสายการบินพาณิชย์ระหว่างประเทศ ได้ออกคู่มือในการแก้ไขปัญหาคู่โดยสารที่ประพฤติตนไม่เหมาะสมในระหว่างเดินทาง (Unruly Passengers) ให้กับสายการบินสมาชิกนำไปใช้เป็นต้นแบบ รัฐบาลของหลาย ๆ ประเทศก็เริ่มต้นตัวกับปัญหาดังกล่าวเช่น แคนาดา สหรัฐอเมริกา อังกฤษและออสเตรเลีย ได้ดำเนินการแก้ไขกฎหมายภายในประเทศของตนเพื่อให้เจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องได้มีอำนาจในการดำเนินการกับผู้โดยสารประพฤติตนไม่เหมาะสมในเที่ยวบินที่ลงจอดในประเทศได้ พร้อมกับเพิ่มบทลงโทษผู้กระทำผิดให้รุนแรงขึ้น ขณะที่รัฐบาลของหลาย ๆ ประเทศได้เริ่มกระทำตาม โดยแก้ไขกฎหมายภายในประเทศให้สอดคล้องไปในแนวทางดังกล่าว และบางประเทศก็ยังไม่สามารถออกกฎหมายให้ครอบคลุมต่อปัญหาการคุกคามทางเพศได้

ดังนั้นบริษัทการบินไทยฯ จึงไม่ใช่สายการบินแรกที่เผชิญกับปัญหานี้ และได้จัดการหาแนวทางแก้ไขปัญหาการคุกคามทางเพศต่อลูกเรือ ซึ่งได้มีแนวการปฏิบัติของบริษัทฯ ต่อผู้โดยสารที่ไม่สุภาพ (UNRULY/DISRUPTIVE PASSENGERS) โดยออกเป็นคู่มือซึ่งมีการจัดการฝึกอบรมให้กับพนักงานต้อนรับเกี่ยวกับแนวการปฏิบัติ เมื่อเกิดการกระทำผิดฝ่าฝืนระเบียบวินัย เฉพาะเกี่ยวกับความปลอดภัยบนเครื่องบิน การปฏิบัติต่อผู้โดยสารที่ประพฤติตนไม่เหมาะสม หรือ ลวนลามพนักงานลูกเรือบนเครื่องบิน และมีขั้นตอนในการรายงานเหตุคือ ผู้ถูกคุกคามทางเพศต้องรายงานต่อหัวหน้าพนักงาน (Air purser) หรือผู้จัดการเที่ยวบิน (Inflight manager/IM) โดย

หัวหน้าพนักงานจะเป็นผู้จัดทำรายงานตามแบบรายงาน (Passenger Disturbance Report /PDR) แล้วรายงานต่อนักบินผู้ควบคุมเครื่องบิน เมื่อนักบินรับทราบก็จะรายงานต่อเจ้าหน้าที่ภาคพื้นดินและส่งตัวให้ผู้มีอำนาจภาคพื้นดิน โดยแจ้งไปหอบังคับการบินก่อนเครื่องบินลงถึงพื้น หากนักบินเห็นว่าไม่สมควรแจ้ง หรือไม่รายงานต่อผู้มีอำนาจทางภาคพื้นดิน ผู้เสียหายก็มีสิทธิแจ้งความต่อตำรวจในพื้นที่ที่เครื่องบินลงจอดได้ อย่างไรก็ตาม เหตุการณ์ที่ลูกเรือถูกคุกคามทางเพศบนเครื่องบินก็มักจบลงที่ท่าอากาศยาน เช่น หัวหน้างานหรือผู้จัดการเที่ยวบินจะแจ้งให้ทราบว่าสิ่งที่ผู้โดยสารทำนั้นขัดต่อระเบียบวินัยในอากาศยานของบริษัทฯ และขัดต่อกฎหมายของไทย อาจเป็นการปฏิบัติโดยใส่กุญแจมือ¹⁴ ตามด้วยการลงบันทึกประจำวันและเสียค่าปรับ

นอกจากนี้บริษัทการบินไทยฯ ยังมีฝ่ายบริหารพนักงานต้อนรับบนเครื่องบินที่รับกรายงานผลจากหัวหน้าพนักงาน (Air purser) เมื่อเกิดเหตุการณ์บนเครื่องบิน หากเป็นเรื่องที่เกิดผลกระทบต่อผู้โดยสาร ฝ่ายผู้บริหารพนักงานต้อนรับอาจเรียกตัวลูกเรือหรือหัวหน้าพนักงานมาซักถามในข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้น ถ้าลูกเรือเป็นฝ่ายผิดก็อาจถูกตักเตือนหรือลงโทษตามกฎหมายของบริษัท ดังนั้นจำเป็นต้องมีสหภาพแรงงานรัฐวิสาหกิจการบินไทยมาช่วยผลักดัน และเรียกร้องสิทธิที่พนักงานพึงจะได้รับหากพนักงานเป็นผู้เสียหายประโยชน์ อีกทั้งช่วยสร้างกำลังใจในการต่อสู้ให้ลูกเรือหญิงที่เผชิญกับการคุกคามทางเพศที่เกิดขึ้นบนเครื่องบิน นอกจากนี้ยังมีสมาคมพนักงานต้อนรับบนเครื่องบินที่ช่วยรับฟังปัญหา และให้คำปรึกษาในการปกป้องรักษาไว้ซึ่งผลประโยชน์อันพึงควรได้ทั้งที่มีอยู่และยังไม่ได้รับ อีกทั้งยังประสานงานและร่วมมือกับสหภาพแรงงาน ในการให้ความช่วยเหลือแก่พนักงานลูกเรือที่ประสบปัญหา แต่ปัญหาผู้โดยสารมีความประพฤติไม่เหมาะสมเป็นปัญหาที่มีมานานและไม่ได้มีการแก้ไขอย่างเป็นระบบ จนกระทั่งเมื่อวันที่ 3-7 กรกฎาคม พ.ศ. 2543 สหภาพแรงงานรัฐวิสาหกิจการบินไทยและสมาคมพนักงานต้อนรับบนเครื่องบิน ได้รณรงค์ภายใต้ชื่อว่า "Zero Air Rage"¹⁵ ซึ่งได้จัดร่วมกับสหภาพแรงงานลูกเรืออื่น ๆ ทั่วโลก โดยมีวัตถุประสงค์ที่จะกระตุ้นให้รัฐบาลประเทศต่าง ๆ ได้ให้ความสนใจกับปัญหานี้และดำเนินการแก้ไขปัญหายังเป็นรูปธรรม มีระบบและครบวงจรโดยเร่งด่วน

แต่อย่างไรก็ตาม มีประเด็นที่ควรพิจารณาว่าภายใต้มาตรการที่บริษัทการบินไทยฯ ได้จัดขึ้นนั้น สามารถสร้างความเข้าใจในพฤติกรรมของการคุกคามทางเพศ และผลกระทบของการ

¹⁴"การบินไทยกับมาตรการใหม่รับมือ Unruly Passenger," PI@Thai 12 (สิงหาคม 2545): 5-6.

¹⁵ดูเพิ่มที่ภาคผนวก ก การรณรงค์ ZERO AIR RAGE CAMPAIGN ในประเทศไทย

คุกคามทางเพศต่อลูกเรือได้มากนักน้อยเพียงไร อีกทั้งสามารถคุ้มครองสิทธิพื้นฐานของความเป็นมนุษย์ของพนักงานลูกเรือที่จะได้รับการปฏิบัติต่อบุคคลโดยสุภาพ และเหมาะสมตามควรแก่กรณีในขณะปฏิบัติหน้าที่มากนักน้อยเพียงไร นอกจากนี้แนวทางการปฏิบัติของบริษัทฯ ต่อผู้โดยสารที่ประพฤติตนไม่สุภาพ (UNRULY/ DISRUPTIVE PASSENGERS) อาจยังไม่สอดคล้องคุ้มครองความปลอดภัยของลูกเรือในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการคุกคามทางเพศได้ ซึ่งอาจจะทำให้กระบวนการคุ้มครองลูกเรือทำได้ไม่เต็มที่ เนื่องจากมีลำดับขั้นตอนหลายชั้นในท่าอากาศยานไทย รวมไปถึงการที่กฎหมายในประเทศไทยยังไม่มีกรณีนิยามรูปแบบต่าง ๆ ของการคุกคามทางเพศ และยังไม่มีการนิยามจำเพาะเกี่ยวกับการคุกคามทางเพศ

วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1. เพื่อศึกษาถึงรูปแบบของพฤติกรรมในการคุกคามทางเพศ และผลกระทบต่อหน้าที่การงาน สุขภาพกาย และสุขภาพใจเมื่อลูกเรือของการบินไทยต้องเผชิญกับการคุกคามทางเพศในขณะปฏิบัติหน้าที่บนเครื่องบิน
2. เพื่อศึกษามาตรการที่คุ้มครองลูกเรือของการบินไทย โดยเปรียบเทียบกับกฎหมายที่มีอยู่ในประเทศไทยและต่างประเทศที่เกี่ยวข้องกับการคุกคามทางเพศ และการเปรียบเทียบแนวปฏิบัติของสายการบินอื่น

ขอบเขตการศึกษา

ขอบเขตเนื้อหาจะเน้นศึกษาประสบการณ์การถูกคุกคามทางเพศจากการทำงาน โดยผู้กระทำเป็นลูกค้าและปลายทางที่เกิดเหตุคือประเทศไทย ในกรณีศึกษาพนักงานลูกเรือหญิงของบริษัทการบินไทยฯ ที่ปฏิบัติหน้าที่บนเครื่องบิน จากข้อจำกัดในพื้นที่ทำงานที่จัดว่าเป็นพื้นที่พิเศษ เพราะอยู่ในเครื่องบินซึ่งมีเนื้อที่ใช้สอยในการทำงานค่อนข้างจำกัด พนักงานลูกเรือต้องเผชิญกับการถูกคุกคามทางเพศจากลูกค้าจะมีวิธีการในการแก้ไขปัญหาลูกค้าอย่างไร จำนวน 10 คน อีกทั้งศึกษาเกี่ยวกับกฎหมายที่นำมาใช้เมื่อเกิดการคุกคามทางเพศ และศึกษาเปรียบเทียบกับมาตรการเกี่ยวกับแนวทางปฏิบัติต่อผู้โดยสารที่ประพฤติตัวไม่เหมาะสม โดยกระทำการคุกคามทางเพศต่อลูกเรือหญิงของบริษัทการบินไทยฯ (Passenger Service Manual) และมาตรการของสายการบินประเทศอื่น

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการศึกษา

1. ทำให้ทราบและเข้าใจถึงการให้ความหมาย รูปแบบของพฤติกรรมในการคุกคามทางเพศที่เกิดขึ้นต่อพนักงานลูกเรือ
2. ทำให้ตระหนักถึงผลกระทบต่อนหน้าที่การงานเมื่อต้องเผชิญลูกค้าที่เข้ามากระทำการคุกคามทางเพศต่อพนักงานลูกเรือที่กำลังปฏิบัติหน้าที่
3. ทำให้เกิดความเข้าใจในกฎหมาย รวมถึงมาตรการการป้องกันและคุ้มครองจากการล่วงเกินทางเพศต่อลูกจ้างโดยบุคคลอื่นที่มีโช้ นายจ้างของพนักงานรัฐวิสาหกิจ ในกรณีศึกษาของพนักงานลูกเรือ
4. เมื่อวิเคราะห์ทำให้ทราบถึงปัญหาข้อจำกัดของมาตรการที่คุ้มครองลูกเรือ ที่มีอยู่ในปัจจุบัน และสามารถนำวิเคราะห์ที่ได้เป็นข้อเสนอเพื่อใช้เป็นแนวทางปฏิบัติ

นิยามศัพท์เฉพาะ

1. บริษัทการบินไทยฯ หมายถึง บริษัทการบินไทย จำกัด (มหาชน) เป็นรัฐวิสาหกิจสังกัดกระทรวงคมนาคม ซึ่งดำเนินกิจการในรูปแบบมหาชน
2. ลูกเรือ หมายถึง พนักงานลูกเรือหรือพนักงานต้อนรับบนเครื่องบิน ซึ่งมีตำแหน่งตั้งแต่ผู้จัดการเที่ยวบิน (Inflight manager/ IM/ IMV) หัวหน้าพนักงานต้อนรับ (Air Purser/AP) และพนักงานต้อนรับ (Air Hostesse/AH สจ๊วต หมายถึง Air Steward/AS)
3. การคุกคามทางเพศจากการทำงาน หมายถึงการถูกระงทำโดยพฤติกรรมต่าง ๆ อาจเป็นในสถานที่ทำงาน ในระหว่างการทำงาน หรือการได้รับมอบหมายให้ไปปฏิบัติหน้าที่ นอกเหนือจากสถานที่ทำงาน เช่นการรับมอบหมายให้เดินทางไปนอกสถานที่ ซึ่งต้องเดินทางโดยรถ หรือเครื่องบินกับลูกค้า ในกรณีของพนักงานลูกเรือคือ การทำงานบนเครื่องบินโดยผู้กระทำการคุกคามนั้นเป็นผู้ให้บริการ รวมทั้งหัวหน้างานหรือเพื่อนร่วมงาน การคุกคามทางเพศนั้นเป็นลักษณะของการแสดงออกด้วยทางวาจา อากัปกริยา หรือการกระทำการใด ๆ ที่มีใช้วาจา แต่ได้สื่อไปในทางเพศ โดยพฤติกรรมเหล่านี้เป็นพฤติกรรมไม่พึงปรารถนาของผู้ให้บริการ ทำให้เกิดความอึดอัดใจ ความไม่สบายใจเป็นต้น